

ELTÉRÉSEK A MAGYAR ÉS AZ ANGOL KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK KÖZÖTT

LUCKHAM, Bryan

1978 elején a budapesti Kulturális Kapcsolatok Intézetétől kapott ösztöndíj révén az a szerencse ért, hogy két hónapot Magyarországon tölthettem. Ez alatt az idő alatt az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja Olvasáskutató Osztályának vendége voltam, akik szakmai látogatások és találkozók igényes programját állították össze számomra. Összesen körülbelül 31 könyvtárat látogattam meg, ami az adottságok szerény, de tárgyilagos keresztmetszetét nyújtotta. Természetesen, többségük közművelődési könyvtár volt, így ezekre fordítottam a legtöbb figyelmet. Eredeti munkámhoz tartozik a manchesteri egyetemen felnőttek számára szervezett esti, hétvégi vagy néhány napos tanfolyamokon való oktatás. A könyvolvasással és a könyvtárhasználattal kapcsolatos kutatásom vezetett a Magyarországon, főként KAMARÁS István és kollégái által végzett értékes munka felfedezésére. Szerettem volna lehetőleg minél több közművelődési könyvtárat látni egy szocialista országban, ami a különbségeken kívül néhány hasonlóságot is nyújtott számomra.

Magyarországi tapasztalataim leírásánál hasznos lehet az összehasonlítás a hazámban lévő helyzettel. Az első meglepő dolog az volt számomra, hogy Magyarország – bár kisebb ország és nemrégiben iparosodott – egészében nagyon jól ellátott a nyilvánosság számára hozzáférhető könyvtárakkal. A fiókkönyvtárakkal együtt kb. 9800 könyvtáráépülete, könyvtárhelyisége van Nagy-Britannia 6500 könyvtárával szemben. (Mi azonban még kb. 600 egyéb épülettel rendelkezünk, mint például kórházak, öregek otthona, melyek szintén a könyvkölcsönzés célját szolgálják.) A magyar falusi könyvtárak méreteikben igen eltérők, de a mód, ahogyan fennmaradtak, nagyon érdekes. Angliában – talán mert magas fokon iparosodott ország – a közművelődési könyvtárak alapvetően nem a vidékre jellemzők. Míg a városi könyvtárakra törvényhozásunk 1850 után ösztönzőleg hatott, a vidéki területeket csak az 1920-as években kezdték ellátni. Amennyire megértettem, a magyar falusi könyvtárak kialakítását, fejlődését a háború utáni változások ösztönözték. Nagy-Britanniában azonban nem volt ehhez hasonló hatás. A magyarországi gyakorlattal szemben a falusi olvasókat mozgókönyvtárak (bibliobuszok) látják el, melyek nyilvánvalóan nem szállíthatnak nagy állományt. A könyvtárak a fix elhelyezés következtében művelődési központtá is válhatnak, s örömmel láttam Magyarországon, hogy kisebb városokban és falvakban gyakran művelődési házakhoz kapcsolódnak. Ez megkönnyíti az együttműködést. Nagyon tetszett Hévízgyörkön az, hogy milyen közeli a kapcsolat a könyvtár, a mozi, a művelődési ház és a klasszikus zenei stúdió között.

Nemcsak vidéken vannak kiskönyvtárak. Budapesten az I. kerületben egy kis fiókkönyvtárat látogattam meg. Nagy volt a forgalom, ami a környék magas népsűrűségével is

magyarázható. Nagyobb helyre lenne szükség, de érthető, hogy nem lehet mindenütt új épületet biztosítani, ahol szükséges. A kis helynek azonban előnye is van. A könyvtáros egyénileg is ismeri az olvasókat, és valószínűbb, hogy inkább barátoknak tekintik őt, mint távoli, irodában ülő hivatalnoknak.

Bár az alkalmazottak nagy része modern épületet szeretne Angliában is, úgy tűnik, ez nem old meg minden problémát. Örömmel láttam Budaörsön, Egerben és Jászberényben régi épületek ötletes átalakítását könyvtárrá. Az ilyen jellegű megoldás összhangban áll azzal az óhajjal, hogy megőrizzük a hagyományos építészet varázsát és nagyszerűségét.

Látogatásaim során jónéhány új könyvtárépületet is megtekintettem. Az intézmények mérete néha meglepő volt számomra. Kőbányán és Miskolcon például a hatalmas olvasótermek és raktárhelyiségek a helybeli lakosság gazdag ellátását teszik lehetővé. Másrészt viszonylag kevés olvasó használta a könyvtárakat napközben. Ez természetesen abból adódik, hogy a lakosság nagy része dolgozik. Angliában azonban nehéz lenne olyan nagykönyvtárak késő esti órákig húzódó nyitvatartását indokolni, amelyeket csak korlátozottan használnak. A minden munkanapon történő nyitvatartás helyett megfontolandó a néhány órás vasárnapi nyitvatartás, amikor a család tagjai együtt mehetnének a könyvtárba.

A magyar könyvtárügy másik jellemző vonása a szakszervezeti és munkahelyi szakkönyvtárak magas száma. Meg vagyok győződve arról, hogy jó ötlet könyveket biztosítani a munkásoknak, akik esetleg nehezebben jutnak el közművelődési könyvtárakba. Nálunk Angliában soha nem volt ilyen tradíció. A múlt században volt néhány példa munkáskönyvtárak létesítésére, főként olyan helyeken, ahol erős volt a szakszervezeti hagyomány, így a szénbányászok között. De amennyire előttem ismert, ezek már megszűntek, közművelődési könyvtári hálózatunk pedig nem helyettesítette őket tökéletesen. Ennek következtében Angliában a munkások könyvtárhasználata csökkent. Kutatásaim szerint jelenleg a munkásoknak talán egynolcada könyvtárhasználó.

A szakszervezeti könyvtár modellje a gyár nagyságától és a rendelkezésre álló pénztől függően változik, de egyesek meglehetősen nagy állománnyal, képzett és lelkes személyzettel rendelkeznek, mint pl. a budapesti Magyar Hajó- és Darugyár, ahová ellátogattam.

Egy másik szokatlan jelenség számomra a fiatalok (tinédzserek) könyvtárának kialakítása a pécsi Ifjúsági Művelődési Házban. Jó lenne ennek hatását felbecsülni, mert – feltételezem – ez kísérleti jelleggel jött létre. Nagy-Britanniában nem túl széles körben alkalmazták, bár az 1950-es években egy-két város kísérletezett ifjúsági könyvtár létesítésével, de inkább a gyermek- és felnőttkönyvtárak egybeolvadására van néhány példa, melynek célja, hogy megkönnyítse a fiatalok figyelmének átirányítását a magasabb szintű könyvekhez, és könnyebbé tegye olyan felnőttek helyzetét, akik nem tudnak jól olvasni. Választhatnak könnyebb könyveket anélkül, hogy zavarba jönnének, mivel a gyermekkönyvtárat használják. Angliában – a budapesti gyakorlathoz eltérően – szokatlan, hogy a felnőtt- és gyermekkönyvtár külön épületben legyen.

Az analfabétizmus problémája is különböző országainkban. Magyarországon – úgy tűnik – nagy előrehaladást értek el az írástudatlanság csökkentésében, különösen a cigányok körében. Angliában ez a probléma láthatóan egyre nő. Sok bevándorló van nálunk, akik úgy érkeznek hozzánk, hogy nem tudnak angolul írni és olvasni, jöllehet, a modern

ipari bürokratikus társadalom is az írni-olvasni tudás magasabb fokát követeli meg, mint amilyen a múltban elfogadható lett volna. Vannak például olyanok, akik nem tudják elolvasni vagy kitölteni a szükséges társadalombiztosítási iratokat. Szerencsére az angol közművelődési könyvtárak újabban aktív szerepet vállalnak az analfabétizmus elleni országos kampány támogatásában olvasóklubok szervezésével, vagy az olvasni nem tudók számára az egyéni oktatás segítségével.

Megfigyelésem szerint a magyar könyvtárak egyik legnagyobb specialitása a gyermekkönyvtár. A gyermekkönyvtárak felszerelése, (berendezése) a könyvek megjelenése (külleme) itt gyakran jobb volt, mint a felnőtt könyvtárakban. Örömmel láttam, hogy iskolai csoportok gyakran látogatják e könyvtárakat. Önöktől eltérően mi még nem értük el azt, hogy a gyermekkönyvtár valóban az iskolában legyen, ahogyan egy esetben Budapesten láttam. Ez akkor lehet helyes megoldás, ha minden helybeli gyermek ugyanabba az általános iskolába jár, de Angliában ez az iskolatípus még nem mindenütt elterjedt.

Szerencsésnek tartottam, hogy meglátogathattam a budapesti Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központi épületét és könyvtárát nemcsak a személyzet udvariassága miatt, hanem azért is, mert láthattam a szociológiai könyvtárát. Egy szociológus számára az állomány sokfélesége és mérete kétségtelenül irigylésre méltó volna. Ez bizonyára a világ egyik legkitűnőbb olyan társadalomtudományi könyvtára, amely a közönség számára is nyilvános. Bármilyen más országban ez a könyvtár akadémiai intézmény része lenne, így a nagyközönség számára nehezen lenne hozzáférhető. Öröndetes, hogy Szabó Ervinnek a nyilvános könyvtári eszméit továbbgondozák.

A magyar közművelődési könyvtárak az 1945 utáni években szembetűnően gyorsan fejlődtek. A teljes könyvvállomány a lakossághoz viszonyítva ma már nagyobb, mint Angliában. Nálunk két könyv jut egy lakosra, Magyarországon ez a szám több háromnál. A meglátogatott könyvtárakban szerzett benyomásaim alapján azonban úgy látom, hogy a könyvvállomány gyakran sok régi kötetet foglal magában, amelyek közül jónéhányat alig használnak. Ezt a nézetemet az országainkra vonatkozó statisztikai kiadványok is megerősítették, amelyek szerint az állomány forgási sebessége Magyarországon 2, míg Angliában kb. 5 (évente). Ennek egyik oka azonban az lehet, hogy Angliában a közművelődési könyvtárak által vásárolt és kölcsönzött könyvek nagy aránya tartozik a könnyű műfajhoz (szerelmi történetek, krimik), melyek friss kiadásúak, de efemer jellegűek. Sok könyvet ezek közül gyorsan selejteznek és másokkal helyettesítenek, míg Magyarországon a hagyományos és klasszikus irodalom sokkal inkább képviselt.

Valószínűleg a címek nálunk változatosabbak, de egy-egy mű példányszáma alacsony, így sokszor csalódás éri azt, aki meghatározott könyvet keres. Magyarországon – tapasztalatom szerint – egy-egy műből több példány áll az olvasók rendelkezésére. Szubjektív megítélésem szerint a magyar könyvtárak ellátottsága a világirodalom klasszikusaival jobb, mint a hasonló angol könyvtáraké, viszont az angol könyvtárakban több a műszaki-gyakorlati ismeretet tartalmazó és a barkácsolással foglalkozó mű (pl. autóápolás).

Magyarországon nagy előny a könyvek alacsony ára. Ez nemcsak a könyvtáraknak jó, hanem a lakosságnak is. A magyar otthonok magángyűjteményei sok honfitársamat zavarba hoznák. A könyvtárak folyóiratvásárlása is sokkal nagyobb arányú, mint Angliában. Néha száz folyóiratcímet is számoltam, míg Angliában 20-nál több nem található.

Nagyon együttérzek azokkal a magyar könyvtárosokkal, akik a nyugati országok könyv- és folyóiratárainak emelkedésére panaszkodnak.

Látogatásaim során lehetővé vált, hogy a könyvtárosképzésbe is némi bepillantást nyerjek. Úgy gondolom, ezen a területen mi többet teszünk. Körülbelül húsz könyvtárosiskolánk van és nagyszámú posztgraduális tanfolyam is működik. Jó benyomásaim voltak viszont továbbképző tanfolyamaikról. Nagy örömet nyújtott számomra, hogy magyarországi tartózkodásom során néhány ilyen tanfolyamra meghívást kaptam. Megfigyeltem, hogy hozánk hasonlóan, Magyarországon is egyre inkább elkülönül egymástól az informátor és könyvtáros pálya.

Mindkét országban nagy gondot fordítanak a szakmai képzettség és a könyvtári személyzet képesítési fokának emelésére. Hosszú távon ez minden bizonnyal javítani fogja az olvasóknak nyújtott szolgáltatások színvonalát.

Nagyon érdekes dolog volt számomra a könyvtár- és könyvhasználattal kapcsolatos kutatások tanulmányozása. Magyarországon nagyobb figyelmet fordítanak az olvasásra és a könyvek helyére, míg az angol kutatás inkább a könyvtári rendszerekre és működésükre irányul. Nagyon hasznos volt számomra, hogy megismertem mit végeznek Magyarországon, találkoztam és beszélgettem kollégákkal. E tapasztalatcserék mindkét fél hasznára válnak, mindent megteszek annak érdekében, hogy folytatásuk legyen. A jövő reményei közül a magyarok számára bizonyára az új nemzeti könyvtár a legfontosabb. A budai vár valóban kitűnő elhelyezést ígér. Angliában szintén tervezünk hasonló épületet. Valószínűleg sok évig tart, míg elkészül, bár az építkezést még ebben az évben elkezdik. Remélem, hogy a magyar nemzeti könyvtár épületének átadása már nem késik soká, várom a megnyitást. Előtte azonban szeretnék újra Magyarországra látogatni, hogy újabb eredményeket, változásokat lássak a közművelődési könyvtárakban és felújítsam a kapcsolataimat barátaimmal, ismerőseimmel, akiknek kedvessége és vendégszeretete emlékezetes marad mind számomra, mind feleségem számára.

Látogatásom két hónapja túl kevés volt ahhoz, hogy minden meghívásnak eleget tegyek, de remélhetőleg a kölcsönös látogatások gyakoribbak lesznek mindkét irányban, és így még lesz alkalmam oda is eljutni, ahol most nem jártam. A könyvtárak most nagy változások előtt állnak, s a jövőben hozandó döntések is jobbakké lesznek, ha mindnyájan jobban tájékozódunk.

(Fordította: FEIMER Ágnes)